

dobili, in sicer brezplačno na Zvezi sindikatov Slovenije — Svet za negovanje tradicij delavskega gibanja. Tako je na žalost omejena možnost, da bi se s to malo obravnavano in poznano temo seznanil tudi širši krog bralstva.

Bojan Godeša

Drago Košmrlj, Živa Kraigher, Hiša Za Gradom št. 1, Občinska konferenca socialistične zveze delovnega ljudstva, skupščina občine in družbenopolitične organizacije občine Ljubljana-Center, Ljubljana 1987, 136 strani.

Zakaj tak naslov? Avtorja posegata v različna časovna obdobja, vendar je njunim opisom skupno dogajanje v povojnem obdobju porušeni hiši, ki je imela številko Za Gradom 1. To ljubljansko hišo je v devetnajstem stoletju zgradil advokat Jože Orel, čigar hči Julija je v mestu ustanovila prvo dekliško šolo s poukom v slovenskem jeziku. Tudi njena hči Ana se je 1919 poročila z advokatom (Rutarjem). Od tedaj dalje so to hišo prebivalci ožjega mestnega predela (Prul) imenovali Rutarjeva. Družina je bila narodno zavedna in socialno čuteča. Ana je iz resnično človekovoljubnih pobud, brezplačno oddajala sobe, večinom študentom. Od dvajsetih let tega stoletja do italijanske okupacije je pri njih stanovalo štiriindvajset mladih ljudi. Vsi so bili napredno usmerjeni, kar dokazuje tudi dejstvo, da so se vsi brez izjeme vključili v narodnoosvobodilno gibanje in da jih je več kot polovico (trinajst), padlo v partizanih ali pa so končali kot talci ali interniranci. Leto 1933 je bilo prelomno leto. Takrat so »zasedli« vse sobe študentje, ki so tvorili jedro agrarnega akademskega kluba Njiva. V levičarskih krogih so dobili ime »zagrajski kolektiv«, ker so v svojih odnosih udejanili obliko kolektivnega življenja in dela. Skupaj so študirali marksistično literaturo, tudi tisto, ki je hudo obsojala stalinistični režim v Sovjetski zvezi in je bila »na strogem partijskem indeksu«, tako na primer poročilo o procesu proti Tuhačevskemu in delo francoskega komunista Gidea Vrnitev iz ZSSR. Omenjeni klub je bil ustanovljen že leta 1923. Ko je 1931. leta ostal brez članstva, so vanj vstopili predvsem člani partije, kar je bila posledica direktive, da mora vsak delovati v kakšni legalni organizaciji. Dve leti kasneje je policija zaprla vodstva kluba, predsednika, podpredsednika in tajnika, a v tem času so vstopili novi člani, skrajni levičarji razpuščenega krščansko socialističnega kluba Borba. Njiva se je od 1934 dalje posvečala poučevanju dejanskih problemov slovenske vasi z znanstvenim pristopom, kar velja zlasti za Jožeta Kerenčiča, ki je v Ljubljanskem zvonu objavil študijo o slovenski vasi. To in samostojno razmišljanje o razmerah na Slovenskem in celo o »liniji« partije sta bila glavna vzroka spora med Njivo in univerzitetno partijsko organizacijo. Posledica tega je bila izključitev štirih »njivašev« iz partije, čeprav je že pred tem prišlo do formalne poravnave na konferenci partijske organizacije univerze v Ljubljani. Istega leta (1937) je policija razpustila klub pod obtožbo »trockističnih provokacij«.

Drago Košmrlj je v analizi vzrokov izključitve navajal dela in izjave Slavka Kremenška, Alenke Nedog, Lidije Šentjurg in Draga Hartmana. Zadnji od njih opisuje, kako so potekale razprave in zaslisevanja s strani članov vodstva

partije, ki so imeli »zveze z Moskvo. Hodili so tja in nazaj, prihajali kot apostoli in učili Marksov nauk po Stalinovih razodetjih... bistvo spora je tedaj treba iskati v različnih pogledih na kmečko vprašanje«, kjer po stalinistični ideologiji kmetje niso bili delavski zavezniki. Univerzitetno partijsko vodstvo je postalo v klub »pravoverne« člane. Slo je torej za nekakšen »državni udar.« Nadalje Košmrlj zastavlja vprašanje, ali so bili izključeni njiivaši, Polde Berce, Milena Petovar in Jože Kerencič, ki so postali kljub izključitvi prvi organizatorji OF in narodnoosvobodilnega gibanja v ormoškem območju in severozahodni Sloveniji, Marjan Vesenjaka pa pri radiu OF, sprejeti nazaj v partijo ali ne. Vsi naštetih so padli ali bili ubiti že 1941 ali 1942. Na koncu se Košmrlj sklicuje na izjavo Mihe Marinka, v zapisu Lidije Šentjura, ker se je čudil, »da še vedno postavljamo vprašanje nerazčiščenih odnosov KP do teh tovarišev, ker je osebno prepričan, da so leta 1941 delovali po navodilih partije in je bil za njega problem sprejema v KP oziroma rehabilitacije nesporen.«

V drugem delu knjige opisuje Živa Kraigher dejavnost okrožnega komiteja SKOJ-a za Ljubljano, ki se je pet mesecev, od decembra 1941 do maja 1942, sestajal na enem mestu, v sobici hiše Za Gradom št. 1. Novembra 1941, po zaprtju tehnične fakultete in ob aretacijah ene slušateljice in osemindvajsetih slušateljev, je zaradi večje varnosti partijsko vodstvo sklenilo, naj gredo člani univerzitetnega partijskega biroja v ilegalo. Takrat si je vsak moral pomagati sam, »kakor je vedel in znal«, kajti ni bilo pripravljenih ilegalnih stanovanj. Kraigherjeva, novopečena ilegalka, si je s posredovanjem Zorke Šlebinger našla sobo pri Katji Džanga v Rutarjevi hiši. V okrožnem komiteju SKOJ-a so bili pred okupacijo in v prvih mesecih zatem le delavci in vajenci, Ida Kovač kot sekretar in Darko Marušič, oba iz Šiške, Mile Bacciavilla, Jože Boben, Franci Prijatelj in Maks Prijatelj iz Polja ter Francka Kraljeva in Gustl Rozman iz Most. Novembra 1941 je Lidija Šentjura sporočila Živi Kraigher, študentki in članici univerzitetnega partijskega biroja, da je sprejeta v okrožni komite SKOJ-a, kjer bo odgovarjala za delo srednješolske in študentske mladine. V novembru je bil sekretar Darko Marušič, do februarja 1942, ko je odšel v Trst. Nasledil ga je Jože Boben. Sekretar je bil do aretacije 24. aprila istega leta. Čeprav je bil zaprt le 24 ur, ga je nato zaradi varnosti zamenjala Živa Kraigher, ki je bila sekretarka do začetka septembra 1942. Njo je nasledil Stojan Šubic. Naloge okrožnega komiteja SKOJ-a so bile (poleg utrjevanja lastne organizacije in dejavnosti v decembru 1941 ustanovljeni mladinski OF) še preprečevanje potujčevanja učeče se mladine v Ljubljane, predvsem dijakov, na katere je italijanska oblast prek GILL-Giuventu Italiana del Littorio di Lubiana, izvajala še posebno močan pritisk. Za uspešno delovanje te organizacije se je osebno zavzemal sam visoki komisar Ljubljanske pokrajine Emilio Grazioli. Namera potujčevanja mu ni uspevala, zato so začeli Italijani izključevati cele razrede in zapirati šole.

Srednješolci so imeli svoj komite SKOJ-a, ki je bil organizacijsko vezan na okrožni komite. Kraigherjeva je imela stike tudi s takoimenovano židovsko skupino. Delavska mladina v tovarnah je bila prvenstveno vezana na dejavnost v tamkajšnjih organizacijah OF. Vajeniška mladina pa je bila »razdrobljena« po obrtnih delavnicah, a hkrati povezana v obrtnih nadaljevalnih šolah, kjer so se na nekaterih organizirale skupine OF. Posebej težko pa je bilo z OF

prodreti v vajeniški dom na Kersnikovi, kjer so bili gojenci, ki so jih pošiljali »župniki iz najbolj zanesljivih klerikalnih družin«. Kraigherjeva opisuje tudi delovanje športne mladine, plebiscitarne akcije, odhoda v partizane in boj proti sovražni propagandi in domačim izdajalcem. Posebej poudarja združevanje mladine v enotno mladinsko fronto, brez notranjega »separatizma«. Tako kot prej Košmrlj je tudi Kraigherjeva na koncu svojega prispevka sestavila obsežne življenjepise glavnih akterjev ljubljanskega mladinskega naprednega gibanja in SKOJ-a v letih 1941 in 1942, predvsem tistih, ki so padli med NOB. Opisuje jih tudi z osebne in človeške, ne samo »službene« plati. Oba avtorja sta uporabljala spominske, ustne in pisne vire, jih spretno dopolnjevala in preverjala z dokumenti iz tistega časa. K obravnavi omenjene problematike sta pristopila problemsko in študijsko, svoje prispevke opremila z opombami in tako daleč preseгла raven memoarske literature. Izid te knjige je bil tudi pravi mali založniški podvig. Kljub zanimivi tematiki knjiga ni izšla pri nobeni od dveh ljubljanskih založb, ki izdajata tovrstna dela.

Lojz Tršan

Slavoj Žižek, *Jezik, ideologija, Slovenci*, Delavska enotnost 1987, 220 str.

Knjiga prinaša sežete in nekoliko predelane rezultate raziskovalne naloge Vloga nezavednih fantazem v procesih oblikovanja identitete Slovencev, ki jo je avtor v letih 1981—85 vodil na Inštitutu za sociologijo ljubljanske univerze. Gradivo je razdeljeno na štiri poglavja. Prva tri razvijajo ustroj subjektivnosti treh, do danes prevladujočih oblik družbenih vezi pri Slovencih, v četrtem pa so nakazane osnovne poteze psihoanalitične teorije ideologije.

Za zgodovinarje bi bilo verjetno najbolj zanimivo prvo poglavje, katerega naslov Krekovstvo označuje temeljno konstitutivno obdobje slovenstva od zloma liberalcev in začetka dolge prevlade katolištva v osemdesetih letih preteklega stoletja, prek razpada Avstro-Ogrske vse do konca druge svetovne vojne. Ne izogiba pa se tudi času pred in po tej dobi, kolikor je pomembno za njegovo izoblikovanje ali kolikor ostaja prisotno tudi po tem, ko je izgubilo prevlado. Analiza ideologije se začne s kategorijo dela. Krščanska opredelitev razlaga delo kot pokoro za izvorni greh, zgodovinski materializem pa jo, pomenostavljeno rečeno, kritizira kot sprevrnjeno podobo odtujeni dejanskosti, češ religija daje človeku iluzorno, onstransko srečo v zameno za tostransko nesrečo, nesmiselnost in odtujenost njegovega dela. A ta kritika s stališča psihoanalize pozablja na ključno dejstvo, da religija kaže na tostransko nesrečo kot na posledico nečesa še grozljivejšega, neznosnega (izvirnega greha) in delo tako šele osmisli, ga naredi znosnega. Krščanstvo s tem izvrši neke vrste »simbolno menjavo«: tostrano grozo osmisli tako, da »pravo« grozo premakne v onstranost, v greh.

Krek družbo definira kot organsko zvezo različnih slojev, ki imajo vsak svojo posebno vlogo in namen. Zato ljudje niso in ne morejo biti enaki. Dušo temu organizmu daje oblast. Takoj za oblastjo pa po pomenu stojijo delavski stanovi kot produkcijski element, zato bi morala družba temu primerno zanje